

УДК 159.923.2

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПОНЯТТЯ «АВТЕНТИЧНІСТЬ» У ФІЛОСОФСЬКИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУКАХ

Федан О.В.

Інститут психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України

Стаття присвячена актуальній проблемі в психології – проблемі автентичності. Поняття автентичності широко використовується в багатьох науках, пов'язаних з дослідженням діяльності і життя людини. Але в психології – це вже не просто поняття, не просто термін, що відображає один з ознак предмета дослідження. Тут воно набуло вагу наукової категорії, такою ж глибокою і спірною, як сам предмет – «особистість». Подібна ситуація пов'язана, на наш погляд, з тим, що сучасна психологія, як західна, так і вітчизняна все більш часто звертаючись до уявлень про людину намагається визначити самі сутнісні її характеристики які принципово відрізняють його від всіх інших.

Ключові слова: автентичність, особистість, самовизначення, самоактуалізація, самототожність, «Я», автентичний спосіб буття.

Постановка проблеми. Використання терміну «автентичність» має досить тривалу історію. Більшість загальних тлумачних, енциклопедичних, філософських і лінгвістичних словників визначають поняття «автентичність» («автентичний»), виходячи з грецького слова αὐθεντικός (autos – «я, сам, той же самий»), яке буквально означає «володіє авторитетом, зроблений своїми руками».

У французькій мові поняття «автентичність» з'явилося в XIII ст. від латинського слова «Authenticus», що означало оригінальний (l'originel) або особливий. У XVI ст. В. Шекспір вживав це слово, позначаючи відсутність обману, лицемірства або облуди. Деякі сучасні корені поняття автентичності простежуються в концепціях вільного індивідуалізму Р. Декарта і політичного індивідуалізму Дж. Локка. У другій половині XIII ст. «щирість» була ключовим питанням для Д. Дідро, який вивчав взаємини людини і суспільства, проводячи тонку грань, що розділяє чесноту і порок, в своєму творі «Le neveu de Rameau». У 1849 р. було дано таке визначення цього поняття: «Те називається справжнім, що є достатнім в самому собі, що хвалить, підтримує, і в самому собі черпає віру і авторитет». Питан-

ня «автентичності» порушувалося також в роботах І.Г. Гердера, І. Гете і Г. Гегеля. У середині XIX ст. поняття «автентичний» визначалося як «самодостатній, що підтримує і затверджує себе, вшановує і володіє авторитетом».

Автентичність передбачає унікальність через специфічний життєвий шлях з індивідуально-особистісним пошуком мети і сенсу життя. Пошук сенсу життя здійснюється за допомогою психологічних механізмів і закономірностей розуміння особистістю свого життєвого шляху у певний відрізок життя. Прийняття своєї автентичності це є свобода у прийнятті самим собою своїх унікальних особливостей і неповторної стратегії побудови власного існування.

Отже, у зв'язку зі збільшенням труднощів індивідуального сприйняття, категоризації себе і інших, що виникли з появою нових критеріїв диференціації сучасного суспільства, соціальних ролей, групових норм і цінностей в переломний історичний період проблема автентичності стає все більш актуальною у психології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема автентичності була позначена в американській і західноєвропейській екзистенціальній психології (Д. Бьюдженталя, А. Ленгле),

гуманістичній психології (К. Роджерс, С. Мадді, А. Маслоу, та ін.). У вітчизняній психології автентичність описується і вивчається в контексті самовизначення і життєтворчості (А.Г. Асмолов, Б.Т. Асеев, С. Братченко, Д.О. Леонтьев, Е. Осин, Р. Пивоваров, В.І. Слободчиков). В філософії автентичність розглядалась у працях (М. Гайдегера та Ж.П. Сартра) як проблема самовизначення особистості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри всю різноманітність підходів до проблеми автентичності, вона, будучи найважливішою в психології, має вельми суперечливий статус в цій науці, в теоретичному і практичному планах залишаючись недостатньо вирішеною. Поняття «автентичність» не надто глибоко відрефлексовано і, аж до теперішнього часу, у багатьох випадках нерозривно асоціюється з іншими термінами: «ідентичність», «тотожність», «самість», «справжність».

Мета статті. Проаналізувати дослідження зарубіжних та вітчизняних вчених у сфері філософії та психології щодо проблеми автентичності.

Виклад основного матеріалу. Категорія автентичності давно присутня в психологічному дискурсі, проте ця обставина аніскільки не сприяла її проясненню. Навпаки, вона має широкий спектр вживання, використовується в самих різних контекстах досліджень і практик, іноді з'являючись як щось само-собою зрозуміле і те, що не потребує уточнення, а іноді – як абсолютно спекулятивна, та сама «зайва сутність», від введення якої застерігали середньовічні номіналісти.

Використання поняття «автентичність» відображає кілька тенденцій сучасної психології: 1) прагнення вивчати інтегративні якості індивідуальності; 2) увагу до позитивного змісту особистості; 3) пошук екологічних неінвазивних способів саморегуляції, самопідтримки і саморозвитку, які можуть бути виявлені тільки через відкриття глибоко індивідуалізованих особистісних ресурсів.

Автентичність є феноменом, який дозволяє по-новому поглянути на проблему дослідження особистості. Він дає можливість пов'язати в єдине уявлення ті наукові відкриття і напрацювання, які сьогодні існують у фрагментарному вигляді, вивести на перший план науки ті сутнісні характеристики особистості, які, будучи родовими якостями людини, вирішують завдання антропологічної і онтологічної еволюції людини, забезпечують його життєздатність в мінливому світі.

Автентичність особистості починається з осмислення власних почуттів як такого собі «об'єктивного». Але для того щоб стати вільним по відношенню до даних почуттів і знайти відповідальність за них, людині необхідні наступні дії. Треба навчитися покладатися на самого себе, досягти внутрішньої гармонії зі своїми почуттями. Особистості необхідно повірити, що її духовний світ доставляє їй більш справжні почуття, ніж зовнішні авторитети. Будь-який зовнішній авторитет розкривається відчуженим, уявним, якщо довіра не підкріплено внутрішнім світом. Проблема автентичності – це проблема з'ясування, що є справжнім, а що – несправжнім, підробкою, псевдосправжнім. Нині автентичність розуміється як нова якість в сучасному психологічному

просторі, воно все більше цінується людиною. Дана проблема зараз інтенсивно досліджується як в психології, філософії, мистецтвознавстві, соціальних науках, різних течіях культурного критичизму, так і в бізнесі.

Розглядаючи поняття «автентичність» з точки зору філософії звернемо свою увагу на визначення яке трактується представниками екзистенціального напрямку в філософії М. Гайдегером та Ж.П. Сартром, де воно пов'язується з проблемою самовизначення особистості, здатністю бути автором свого життя, володіти власним буттям [12].

Представник екзистенціальної філософії М. Гайдеггер використовує розуміння автентичності стосовно ситуації повсякденного існування людини, яка більшу частину свого часу проводить на роботі і в стосунках орієнтованих на інших людей і не усвідомлюючи унікальну можливість свого власного індивідуального буття. Кар'єрні устремління людини продукують її підпорядкування іншим, оскільки для того, щоб утвердитися в суспільстві, людина повинна робити те, що схвалюється і потрібно від неї соціуму. В ході цього людина піддається тонкому і часто непомітному впливу соціальних норм і конвенцій та нехтує своєю здатністю до самостійної діяльності і мислення [12, с. 128].

Слід зазначити, що для М. Гайдегера автентичність виступає не тільки способом отримати доступ до усвідомлення індивідуального буття, а й засобом успадкування традицій в відносинах між індивідом і минулими поколіннями, прагнення перевершити героїв минулого, бути відданим їм, бути правдивим по відношенню до них. Навіть діючи в силу сформованих обставин «долі», можна чинити автентично, якщо свідомо і вільно самому обирати варіант своїх дій [12, с. 418].

Ще один представник екзистенціальної філософії Ж.П. Сартр вважав, що як для М. Гайдегера, так і для нього, автентичність являє собою моральне поняття. Найбільш повне визначення поняття «автентичність» міститься в роботі «Reflexions sur la question juive», відомої також як «Антисеміт і єврей» (1946). Автентичність, за Ж.П. Сартром, полягає у володінні вірною і ясною свідомістю, в прийнятті передбачуваної відповідальності і ризику, в прийнятті цього з гордістю або з приниженням, іноді в жаху і ненависті.

Деяко інше розуміння автентичності запропонував Ж. Дерріда, який надав йому сенс відповідності, що пов'язує це поняття з поняттям істинності. Він розуміє автентичність як «зв'язок між звуком і здоровим глуздом, тим, що говориться, і тим, що мається на увазі, оскільки істина привілейованим способом (і неправомірно) прив'язана до світу звуку, до діалогу зі світом [4, с. 148].

У сучасній психології слово «автентичність» має кілька смислових відтінків: воно може означати природність, справжність, доречність і своєчасність; інше значення передбачає вірність своїй суб'єктивно пережитої природі і усвідомлено обирається шляху. В простішому розумінні автентичність розглядається як синонім автономності, здатності протистояти впливам.

У психології поняття «автентичність» з'явилося завдяки психологам екзистенціалістам які в свою чергу запозичили її у філософів-екзистенціалістів. Наприклад, одним з перших

«узаконив» сам термін «автентичність» і наповнив його психологічним змістом Дж. Бьюдженталь. На його думку автентичність – це, скоріше, сам процес проживання власного життя. У його концепції є ключове поняття «присутність». Присутність означає не просто фізичне перебування, а усвідомлення своєї суб'єктивності, контакт із внутрішнім життям [7].

Ще один представник екзистенціального підходу А. Ленгле, припускав, що автентичність є необхідною умовою для знаходження людиною сенсу власного існування, а також лежить в основі розвитку справжньої відповідальності особистості, почуття справедливості, моральності, етики і волі до вчинку. Надаючи досягненню автентичності величезне значення, А. Ленгле зазначає, що відсутність можливості бути самим собою активізує захисні реакції психіки (заперечення, розщеплення, агресія, різні фобії) і навіть може призвести до виникнення психічних розладів (істерія, параноя, дисоціації).

Очевидно, що теорія автентичності А. Ленгле багато в чому перетинається з теорією Дж. Бьюджентала. Наприклад, концепти «внутрішнє усвідомлення» і «присутність» Дж. Бьюджентала фактично відповідають змісту другої фундаментальної мотивації А. Ленгле, при якій людина починає уважно спостерігати і приймати свої спонтанні відчуття, почуття, імпульси, думки і т.п. Однак А. Ленгле не обмежується розглядом лише ірраціональних чинників формування автентичності і додає третій рефлексивний рівень самосвідомості (третья фундаментальна мотивація), на якому людина знаходить самоцінність через відсторонення (трансценденцію) від власних почуттів і імпульсивних спонукань і займає свою особисту позицію по відношенню до них. Представники гуманістичної психології та трансперсональної психології дотримувалися тези про те, що «переживання» життєвого досвіду є «переживання Я», тобто, повернення людини до її автентичності. Цей процес веде до особистісного росту, якщо індивід стане, «прислухаючись до себе», довіряти своїм почуттям і досвіду, прийме глибинні зміни своєї самості [6].

Велике значення поняттю «автентичність» надавав К. Роджерс, він розкриває цей термін через поняття «конгруентність», позначаючи їм «збіг переживання, свідомості і спілкування» [8, с. 956]. Конгруентність, тобто, відповідність між «Я» і досвідом, підтримують захисні механізми. При їх неефективній роботі цілісність «Я-структури» руйнується переживанням неконгруентності, що призводить до стану дезорганізації, аж до психотичного зсуву, тобто до кризи автентичності, «виходом» з якого є усвідомлення і прийняття всіх почуттів і переживань.

На думку С. Мадді, автентичність, або індивідуалізм, є стилем життя, так званим «Стилем Прометейя». Він характеризується такими рисами: 1) поглядом на суспільство як людське творіння; 2) сприйняттям зв'язку життя і спрямованого перетворення, поновлення і нерозривності в часі; 3) впоратись зі змінами шляхом перетворення їх в можливості і вчинення рішучих дій; 4) витонченістю, смаком, інтимністю і любов'ю як здібностями особистості; 5) створенням власного сенсу, який супроводжує онтологічна тривога;

6) зведеним до мінімуму почуттям онтологічної провини (або втрачену можливість); 7) сприйняттям дослідів невдач як природних, що дають можливість чогось навчитися; 8) визнанням позитивності життєвого досвіду; 9) постійним вибором [7].

Поняття «автентичність» вживається у теорії А. Маслоу, по суті, як синонім термінам: самоактуалізація, ідентичність, психологічне здоров'я, самореалізація, емоційна зрілість, індивідуалізація, повноцінна людяність, самовираження, буття. Автентична особистість – це самоактуалізуюча, справжня особистість, людина, яка досягла «повної ідентичності», живе в злагоді зі своєю внутрішньою природою і прагне реалізувати її в своїй діяльності. З іншого боку, автентичність означає «здатність знати, чого ти насправді хочеш, а чого – ні, на що здатний, а на що – ні». Таким чином, автентичність виступає умовою набуття ідентичності як згоди зі своєю внутрішньою природою. Автентична людина «усвідомлює, хто вона є насправді, чого вона хоче і в чому полягає його покликання, доля або професійне призначення».

Представники сучасної вітчизняної психології буття, спираючись частково на вищезазначені напрямки психології, частково на суб'єктний підхід, що йде корінням в марксистсько-ленінську парадигму, асоціює автентичність, в основному, з творчими самостійними перетвореннями свого буття і буття оточуючих людей як особливим, автентичним, способом буття особистості.

На думку Е. Осіна, автентичність – це «вірність самому собі», щирість, чесність людини по відношенню до інших людей і до самої себе, здатність особистісного становлення. Автор формулює наступні екзистенційні умови, які необхідні для прояву автентичності в бутті: 1) усвідомлення, або відкритість досвіду внутрішньому і зовнішньому, або чутливість до самого себе, здатність слухати себе; 2) набуття довіри до самого себе, або внутрішньої згоди зі своїми почуттями; 3) набуття здатності до прийняття рішень; 4) здатність здійснювати дію навіть у ситуації, коли його «внутрішня очевидність» перестає бути людині явленою [5, с. 90–93].

Автентичність трактується як властивість цілісного буття, що завжди пов'язана з переживанням і особистісним становленням, набуттям певної стійкої внутрішньої позиції, яка забезпечує прийняття і перетворення зовнішнього світу. Витіснення власних почуттів призводить до кризи автентичності: втрати почуття «Я», безсилля, невпевненості, внутрішньої порожнечі, відсутності сенсу життя.

З.І. Рябікіна трактує буття особистості як «організацію людиною її життя згідно з її природою», як «наслідок самоактуалізації особистості», як «процес втілення змісту особистості в фактах перетворень середовища».

Автентичне буття визначається дослідницею як «процес переструктурування середовища відповідно до структури особистісних смислів». Автентичне буття є «відтворення і трансляція в середовище формально освоєних особистістю соціальних приписів» – відсутність змістовного зв'язку між способами поведінки і глибинними ядреними утвореннями особистості (її смислами).

Автентичне буття є наслідком відносин, що склалися у особистості з середовищем [9].

У своїх наукових дослідженнях М.В. Рагуліна розуміє автентичність, як усвідомлення людиною своїх переживань і почуттів, їх доступність і здатність їх прожити, випробувати і виразити їх на зовні, у спілкування з іншими людьми, якщо ці переживання і почуття виявляються стійкими. Автентична особистість залишається самою собою і не відмовляється від себе [7].

На думку Ю.В. Сорокіної, прагнення до автентичності – якість особистості, яка визначає її цілісність, що сприяє самопокладанню людини в актах неадаптованої активності. Автентичність особистості структурно мінлива, обумовлена цільовою детермінацією, характеризується природністю вираження себе, постійним обміном інформацією і енергією із середовищем. Духовний ріст

особистості відбувається на кожному етапі зміни усталених стереотипів і норм, виникнення тимчасового духовного вакууму, що наповнюється більш високим смисловим змістом [9].

Висновки і пропозиції. Проаналізувавши підходи до поняття автентичності сучасних зарубіжних та вітчизняних вчених. Можна зробити висновок, що автентичність – це здатність людини сказати: «Я є. Я такий, і я згоден з цим. І я буду чинити у відповідності з самим собою і з тим, що я відчуваю». Дана проблема, набуваючи значущість в осягненні всього універсуму людського буття, володіє міждисциплінарним статусом. Людина не може стати автентичною раз і назавжди. Автентичність як критерій якості буття, властивість процесу, яка в кожній дії людини то відкривається, то знову стає прихованою.

Список літератури:

1. Абрамов Н. Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений – [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.sinonim.ru
2. Гераскевич Н.В. Понимание аутентичности в гуманитарном дискурсе / Н.В. Гераскевич // Филологические науки. – 2014. – Вып. 11 (10). – С. 18-24.
3. Давидов В.Н. Культурная аутентичность и коренные народы: институциональные процессы и политика идентичности. / В.Н. Давидов // Журнал социологии и антропологии. – 2006. – Том IX. – № 3 (36). – С. 103.
4. Деррида Ж. Голос и феномен и другие работы по теории знака Гуссерля / Ж. Деррида. – СПб.: Алетейя, 1999. – 208 с.
5. Осин Е. Аутентичность / Е. Осин // Экзистенциальная трагедия: философия, психология, психотерапия. – Вып. 2 (5). – 2004. – С. 88-93.
6. Рагулина М.В. Аутентичность как психологический ресурс самоорганизации личности: дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Рагулина Марина Владимировна. – Хабаровск. 2007. – 207 с.
7. Рагулина М.В. Аутентичность: системное качество экзистенции личности. Монография / М.В. Рагулина. – Хабаровск: издательство ДВГГУ, 2009. – 179 с.
8. Роджерс К. Искусство консультирования и терапии / К. Роджерс. – М., 2002. – 976 с.
9. Рябикина З.И. Бытийный подход к рассмотрению личности и личностный подход к рассмотрению бытия // Психология личности и ее бытия: теория, исследования, практика. Под ред. З.И. Рябикиной, А.Н. Кимберга, С.Д. Некрасова. – Краснодар, 2005. – С. 10-36.
10. Сорокина Ю.В. Аутентичность как основа нравственных ограничений профессиональной деятельности врача: дис. канд. психол. наук: 19.00.13/ Сорокина Юлия Викторовна. – Калуга, 2004. – 165 с.
11. Трубина Е.Г. Аутентичность – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://terme.ru>
12. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер. – М.: Академический проект, 2011. – 460 с.
13. Bendix R. In search of authenticity: The formation of Folklore Studies / R. Bendix. – Madison: University of Wisconsin Press, 1997. – 51 p.
14. Brugger J. Authenticity and Identity // Conference on Authenticity in Relation to the World Heritage Convention. Preparatory Workshop / Ed. by K.E. Larsen, N. Marstein. Norway: Tapir Publishers, 1994. – Pp. 117-120.

Федан Е.В.

Институт психологии имени Г.С. Костюка
Национальной академии педагогических наук Украины

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПОНЯТИЯ «АУТЕНТИЧНОСТЬ» В ФИЛОСОФСКОЙ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКЕ

Аннотация

Статья посвящена актуальной проблеме в психологии – проблеме подлинности. Понятие подлинности широко используется во многих науках, связанных с исследованием деятельности и жизни человека. Но в психологии – это уже не просто понятие, не просто термин, отражающий один из признаков предмета исследования. Здесь оно получило вес научной категории, такой же глубокой и спорной, как сам предмет – «личность». Подобная ситуация связана, на наш взгляд, с тем, что современная психология, как западная, так и отечественная все более часто обращаясь к представлениям о человеке пытается определить сами существенные ее характеристики принципиально отличают его от всех других.

Ключевые слова: автентичность, личность, самоопределение, самореализация, самоидентичность, «Я», автентичный способ бытия.

Fedan E.V.

Institute of Psychology behalf G.S. Kostiuk
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

THEORETICAL ASPECTS CONCEPT «AUTHENTICITY» IN THE PHILOSOPHICAL AND PSYCHOLOGICAL SCIENCES

Summary

This article is devoted to the actual problem in psychology – the authenticity. The concept of authenticity is widely used in many sciences-related research activities and life. But psychology – it is not just a concept, not just a term that reflects one of the hallmarks of the research subject. Here it has acquired scientific weight categories, the same deep and controversial as the subject itself – «personality.» This situation is bound, in our view, the fact that modern psychology, both Western and domestic increasingly often referring to ideas about man tries to identify the most essential characteristics of which are principally set it apart from all others.

Keywords: authenticity, personality, self-actualization, self-identity, «I», the authentic way of being.